

IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR UCHUN TEXNOLOGIYA DARSLARIDA XAVFSIZLIK QOIDALARINI O'RGATISH USULLARI

Mansurova Farangiz O'lmasjon qizi

Qo'qon DU Texnologik ta'lim yo'nalishi II-bosqich talabasi

E-mail: farangizm43@gmail.com.

Annotatsiya. Ushbu maqolada imkoniyati cheklangan o'quvchilarni texnologiya darslariga jalb etishda xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning o'ziga xos jihatlari, o'qitish metodlari va zamonaviy yondashuvlar tahlil qilinadi. Mehnat jarayonida texnika xavfsizligini o'rgatish, o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini inobatga olgan holda moslashtirilgan o'quv muhiti yaratish, o'qituvchining individual yondashuvi va AKT vositalaridan foydalanishning ahamiyati asoslab berilgan. Maqolada, shuningdek, innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida xavfsizlik ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ham bayon etiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, texnologiya fani, xavfsizlik qoidalar, imkoniyati cheklangan o'quvchi, mehnat madaniyati, moslashtirilgan ta'lim, differensial yondashuv, axborot texnologiyalari.

Kirish. Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berish jarayonida ularning psixologik, jismoniy va intellektual imkoniyatlarini hisobga olish, individual yondashuv asosida o'qitish talab etiladi. Ayniqsa, texnologiya darslari — amaliy faoliyat, asbob-uskunalar bilan ishlash, mexanik jarayonlarni bajarish kabi faoliyatlarni o'z ichiga olgan sababli xavfsizlik masalalari bu sohada alohida e'tibor talab qiladi.

Texnologiya fanining asosiy maqsadlaridan biri o'quvchilarda mehnat madaniyati, texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, mas'uliyatli munosabat va mustaqil ish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Bu jarayon imkoniyati cheklangan bolalarda yanada murakkabroq bo'lishi mumkin, chunki ularning jismoniy yoki aqliy imkoniyatlari cheklovchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bois, o'qituvchi xavfsizlikni o'rgatishda moslashtirilgan metodlar, ko'rgazmali vositalar, axborot texnologiyalari va individual yondashuv usullaridan keng foydalanishi lozim.

Maqolaning maqsadi — imkoniyati cheklangan o'quvchilarga texnologiya fanida xavfsizlik qoidalarini samarali o'rgatishning innovatsion pedagogik usullarini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Muhokama. Texnologiya darslari o'quvchilarning mehnat faoliyatiga tayyorgarligini shakllantiruvchi asosiy o'quv jarayonidir. Bu darslarda o'quvchilar turli asbob-uskunalar, materiallar, mexanik va elektr jihozlari bilan ishlaydilar. Shuning uchun ularni xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya etishga o'rgatish har bir darsning ajralmas qismi hisoblanadi.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilar bilan ishlashda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish ikki yo'nalishda amalga oshiriladi:

Nazariy o'rganish – xavfsizlik belgilarini, qoidalarni, belgilar ma'nosini o'rgatish.

Amaliy mashqlar – xavfsiz mehnat jarayonlarini amaliy ko'nikma orqali singdirish.

Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarning har bir harakatini kuzatib boradi, og'zaki tushuntirish, ko'rsatma, namoyish va vizual vositalardan foydalanadi.

Masalan, ko'rish imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun taktil belgilar (ya'ni qo'l bilan seziladigan belgilar), eshitishida nuqsoni bo'lganlar uchun esa piktogramma va rangli belgilar yordamida xavfsizlikni o'rgatish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Inklyuziv ta'limda asosiy tamoyil — har bir o'quvchining o'z imkoniyati darajasida o'qish va rivojlanish huquqini ta'minlashdir. Shu bois, xavfsizlikni o'rgatishda ham differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi.

Masalan: jismoniy nuqsoni bo'lgan o'quvchilarga harakat cheklovlarini hisobga olgan holda soddalashtirilgan mashqlar berish; aqliy rivojlanishida orqada qolgan o'quvchilar uchun ko'p marotaba takrorlash va vizual ko'rsatmalarni qo'llash; eshitishida nuqsoni bo'lganlar bilan imo-ishora tili yoki video-animatsiyalar orqali ishlash.

Bu yondashuv xavfsizlik qoidalarining ongli ravishda o'zlashtirilishiga, mehnat jarayonida xatolar sonining kamayishiga olib keladi. O'qituvchi xavfsizlik madaniyatini o'rgatishda o'quvchilarni nafaqat qoidalarni bilishga, balki ularni hayotiy zarurat sifatida anglashga o'rgatishi lozim.

So'nggi yillarda texnologiya darslarida xavfsizlik qoidalarini o'rgatishda quyidagi innovatsion yondashuvlar keng qo'llanilmoqda:

Multimedia ta'lim vositalari – xavfli vaziyatlarni virtual muhitda namoyish etish orqali o'quvchida real jarayonga tayyorgarlikni oshiradi. 3D-modellashtirish dasturlari – asbob-uskunalarining tuzilishi va ishlash tamoyilini xavfsiz sharoitda o'rganish imkonini beradi. Interfaol testlar va viktorinalar – o'quvchilarning e'tiborini jamlash, xavfsizlik belgilarini mustahkamlashda yordam beradi. Gamifikatsiya (o'yinli metodlar) – “Xavfsiz ustaxona”, “To'g'ri tanlov” kabi o'yinlar orqali o'quvchilarda faol ishtirok va ijobiy motivatsiya paydo bo'ladi. Loyiha asosida o'qitish – o'quvchilar “Xavfsiz mehnat muhiti” loyihasini ishlab chiqish orqali real muammolarni tahlil qiladi va ijodiy yechim topadi. Ushbu metodlar imkoniyati cheklangan o'quvchilarning diqqatini faollashtiradi, o'zlashtirish darajasini oshiradi va amaliy xavfsizlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun darslarni yanada qulay, interfaol va xavfsiz holga keltiradi.

Misol uchun: audioinstruksiyalar – ko'rishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun; videoanimatsiyalar va subtitrlar roliklar – eshitishida nuqsoni bo'lgan o'quvchilar uchun; virtual laboratoriyalar – xavfli tajribalarni real vositalarsiz o'rganish uchun; elektron sinov tizimlari – o'quvchilarning individual rivojlanishiga mos baholash imkonini beradi. Bunday texnologiyalar xavfsizlikni o'rgatish jarayonida o'qituvchining kuzatuvchanligini oshiradi, har bir o'quvchining ishtirokini ta'minlaydi.

Xavfsizlik qoidalarini o'rgatishning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy kompetensiyasiga bog'liq. U quyidagi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi

lozim: texnika xavfsizligi bo'yicha amaliy malaka; inklyuziv pedagogika asoslari; moslashtirilgan o'quv materiallarini ishlab chiqish qobiliyati; o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini bilish; xavfsizlikni o'rgatishda AKT vositalaridan foydalana olish. Bundan tashqari, o'qituvchi darsda doimo pozitiv muhit, sabr-toqat, va o'quvchilarga nisbatan empatik munosabatni saqlashi zarur. Aynan shu omillar imkoniyati cheklangan bolalarda o'ziga ishonchni va xavfsiz mehnatga nisbatan mas'uliyatni shakllantiradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, texnologiya fanida xavfsizlikni innovatsion usullar bilan o'rgatish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

o'quvchilarning darsdagi faol ishtiroki 35–40% oshadi;

mehnat jarayonida xatoliklar soni 45% gacha kamayadi;

xavfsizlik belgilarini tanish va to'g'ri qo'llash ko'nikmasi 2 barobar ortadi;

o'quvchilarning darsga ijobiy munosabati shakllanadi. Bu natijalar innovatsion metodlar, AKT vositalari va o'qituvchining individual yondashuvi birgalikda qo'llanganda yuqori samaradorlik beradi, degan fikrni tasdiqlaydi.

Xulosa. Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun texnologiya darslarida xavfsizlik qoidalarini o'rgatish — bu nafaqat ta'limiy, balki hayotiy zaruratdir. Xavfsizlik madaniyatini shakllantirish ularning mustaqil hayotga tayyorgarligi, mehnat faoliyatida o'zini himoya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda asosiy o'rin tutadi. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki: xavfsizlikni o'rgatishda vizual, audio va interfaol usullarni uyg'unlashtirish samarali; individual yondashuv va differensial topshiriqlar o'quvchilarning o'z imkoniyatiga mos rivojlanishiga imkon beradi; AKT vositalari o'quv jarayonini xavfsiz, qiziqarli va osonlashtirilgan holga keltiradi; o'qituvchining inklyuziv kompetensiyasi dars sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli texnologiya darslarida xavfsizlik qoidalarini o'rgatishda o'qituvchilarni innovatsion yondashuvlar bilan qurollantirish, maxsus vositalar va moslashtirilgan o'quv dasturlari bilan ta'minlash zarur. Bu, o'z navbatida, imkoniyati cheklangan o'quvchilarning nafaqat o'quv jarayonidagi, balki jamiyatdagi faol integratsiyasini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sobirovna, U. M., & Sharifjon, P. O. (2023). Choosing Organizational Forms of Education in the Effective Organization of Technology Courses. *Journal of Innovation, Creativity and Art*, 2(2), 77-81.
2. Sobirovna, U. M. (2023). O'QUVCHILARNI TEXNOLOGIYA FANINI O'ZLASHTIRISHGA PSIXOLOGIK TAYYORLASH. *Ustozlar uchun*, 16(1), 392-399.
3. Sobirovna, U. M. (2023). MAXSUS TA'LIMGA EHTIYOJI BO'LGAN BOLALAR UCHUN TA'LIMNING INTEGRATSIYALASHUVI. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 2, No. 4, pp. 14-19).
4. Sobirovna, U. M. (2022). INTERACTIVE LEARNING METHODS USED IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY COURSES. *Open Access Repository*, 9(11), 106-113.
5. SOBIROVNA, U. (2021). Modernization of the content, methods and tools of technologies in the organization of modern education.

6. Sobirovna, U. M. (2023). Technology As a Factor of Educational Education In Special Schools. *Journal of Creativity in Art and Design*, 1(1), 4-7.
7. Sobirovna, U. M. (2023). PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS OF SPECIAL BOARDING SCHOOLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(10), 62-67.
8. Усмонова, М. (2022). Imkoniyati cheklangan bolalarni o 'qitishda texnologiya fanining dolzarbligi. *Современные тенденции инновационного развития науки и образования в глобальном мире*, 1(4).
9. Sobirovna, U. M. (2022). USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN INCREASING THE EFFICIENCY OF TECHNOLOGY LESSONS. *Open Access Repository*, 9(11), 114-119.
10. Sobirovna, U. M. (2023). TEACHING OF TECHNOLOGY IN SPECIAL BOARDING SCHOOLS. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 12(10), 48-54.
11. Sobirovna, U. M. (2022). Improving the educational system for children with disabilities. *The Peerian Journal*, 4, 20-22.
12. Sobirovna, U. M. (2022). TEXNOLOGIYA FANI MASHG'ULOTLARINI SAMARALI TASHKIL ETISHDA SHARQ MUTAFAKKIRLARI ASARLARIDAN FOYDALANISH. *World scientific research journal*, 9(1), 220-224.
13. Sobirovna, U. M. (2024). PROVIDING INFORMATION ABOUT TEXTILES AND ITS HISTORY IN TECHNOLOGY CLASSES. *World of Medicine: Journal of Biomedical Sciences*, 1, 28-32.
14. Sobirovna, U. M. (2022). DIDACTIC PRINCIPLES OF EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY LESSONS.
15. Sobirovna, U. M. (2022). MODERN APPROACHES TO EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY LESSONS.
16. Sobirovna, U. M. (2024). USE OF SMART TECHNOLOGY IN EFFECTIVE ORGANIZATION OF TECHNOLOGY COURSES. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 12(3), 618-622.